

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

9 MİLLETLERARASI
TÜRK HALK
KÜLTÜRÜ KONGRESİ

GELENEK GÖRENEK VE
İNANÇLAR

TÜRKİYE'YE GÖÇ EDEN SURİYELİ MÜLTECİLERİN GELİŞİYLE TOPLUMUN EVLİLİK KURUMUNA BAKIŞINDAKİ DEĞİŞİKLİKLERDEN BİRİ: AİLEDE ÖTEKİLEŞME (DENİZLİ ÖRNEĞİ)

Dr. Fidan UĞUR ÇERİKAN

Göç, genel olarak toplumların tarihî, dinî, siyasi, ekonomik, kültürel birçok yönünü etkileyen bir kavramdır. İnsanların buldukları yerden çeşitli nedenlerle başka bir yere hareket etmelerine evrensel olarak “göç” denmektedir. Suriye'deki savaştan dolayı Türkiye'ye gerçekleşen Suriyeli göçü ise Türkiye üzerinde büyük etkiler yaratmıştır ve yaratmaya da devam etmektedir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2017 yılı bilgilerine göre, Türkiye genelinde biyometrik kimlik verilerek kayıt altına alınan Suriyeli sayısı 3 milyon 208.131 olmuştur. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin, barınma, sağlık, eğitim, çalışma ve sosyal yardımlardan faydalanmaları için bu kayıtları güncellemeye devam etmektedir.

Yapılan son açıklamalara göre, kayıt altına alınan Suriyelilerin en fazla yaşadığı iller arasında İstanbul, Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Mersin, Adana, Kilis, Bursa, İzmir, Kahramanmaraş ve Denizli bulunmaktadır. Denizli'de bulunan Suriyeli sayısı da 2017 yılı için 9 bin 627 olarak açıklanmıştır. Denizli'nin (*Pamukkale Haber/06-10-2017*) tarihli haberinde de “**Denizli'de Suriyeli Sayısı Belli Oldu**” ve “**Suriye Uyruklu Denizli'ye Gelmek İçin de Sırada Bekliyor.**” başlığı dahi Suriyelilerin Denizli'yi tercih ettiğini göstermektedir.

Suriyeli insanlar, savaş sonrası maddi, manevi ve sosyal yoksunluk yaşarken göç ettikleri Türkiye'ye de beraberinde birçok sorun getirmiştir. Bu sorunların başında, onların yeni yaşam biçimlerinin Türklere entegrasyonu gelmektedir. Öyle ki, dilleri farklı olan bu insanların aile yapıları da çok farklıdır. Türklere ortak olan en önemli paydaları ise aynı dine inanıyor olmalarıdır. Nitekim

Suriyelilerle yapılan birebir görüşmelerde; “Neden Türkiye’yi tercih ettiniz?” sorusuna çoğu; “Aynı dine inandığımız için Türkiye’de yaşamak istedik.” şeklinde cevap vermiştir.

Suriye’deki savaş; tüm dünya savaşlarındaki gibi erkek nüfusunu azaltırken kadın sayısını artırmış ve beraberinde “kadınlaşma”yı getirmiştir. Öyle ki, Türkiye’yi tercih eden Suriyeli ailelerde de kadın sayısı çoktur. Göçle gelen bu kadınlar, Türkiye’ye gelip Türk erkeklerle evlenmekte ve “evlilik göçü” ünü oluşturmaktadırlar. Aynı zamanda bu kadınlar, toplum normları çerçevesinde “yabancı eş/kadın” ya da “Suriyeli kadın/gelin” vb. ifadelerle kendilerine yer bulmaktadır. Nitekim evlilik de bir “yaşam biçimi göçü”dür.

ARAŞTIRMANIN METODU ve TEKNİKLERİ:

1.Mülâkat aracılığıyla Suriyeli kadınlardan ve onları tanıyanlardan toplanan verilerdir. Denizli’de Suriyeli mültecilerin bulunduğu semtler daha çok Akhan, Sevindik, Karşıyaka, Fatih, Kayhan, İstiklal ve Pelitlibağ mahalleleridir. Bu mahallelerde Suriyeli kadınlarla evlilik yapan erkeklerin mevcut eşlerinden yirmisine ulaşılmış; ancak 11 kadın ile görüşme yapılabilmektedir. Bu kişilerin çevresindeki sekiz kadından da bilgi alınmaya çalışılmıştır. İlk eş olan kadınlardan beşiyle görüşme imkânı bulunmuştur. Yapılan mülâkatlarda birtakım sıkıntılarla karşı karşıya kalınmıştır. Dil konusunda anlaşılamadığı için içlerinde Türkçe bilenlerden edinilen bilgi; “güvensizlik, başlarına kötü bir şey gelecek endişesi, kadınların kocalarından izinsiz konuşmaması, kocalarının başkalarıyla diyaloglarına izin vermemesi” vb. dir. Bu nedenlerle mülâkat çalışmalarında derinlemesine bilgi edinme imkânı yeterli olmamıştır; dolayısıyla Suriyeli kadınların Türk komşularının gözlemlerine başvurularak onlara anket tekniği uygulanmıştır.

2. Türk ulusal ve Denizli yerel gazetelerinden de 2011-2017 yılları arasında Suriyeli kadınlarla ilgili “Suriyeli Kuma” ana başlığı tespit edilmiş ve bu haberlerin içeriğindeki “ikinci kadın” ya da “kuma” olma sorunları üzerine yoğunlaşmıştır.

ARAŞTIRMA KONUSU VE AMACI:

Türkiye, dünyadaki küreselleşmeden kendine düşen payı alan ülkelerden biridir. Nitekim Türkiye, göçe açık bir ülke konumundadır. Araştırmamızdaki temel problem, Suriyeli mültecilerin Denizli’de buldukları süre içinde yaşadıkları topluma ve toplumun kültürüne uyum sağlayamadıklarının çok açık olması; psikolojik anlamda ise savaştan getirdikleri korku, endişe, güvensizlik gibi duygulardan hala kurtulamamış olmalarıdır. Ayrıca bu araştırmada; Denizli’de Suriyeli kadınlarla evlenen erkeklerin evlilik şekli, bu evliliklerin İslamiyet’e uygun olup olmadığı, Türk hukuk sisteminin bu evlilikleri tanımadığı; beraberinde Türklerin aile yapılarının çokeşliliğe yönelme şeklinde değişmeye başladığı ve Türk toplumunun kültürel kodlarındaki değişiklikler tespit edilmiştir.

VERİLERİN ANALİZİ

Birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen bilgilerin anlamlandırılması ve analizi sonucu “Evliliklerin bireyler arasındaki güç ilişkileri, değerleri, ideolojileri, dinî kimlik tanımlamaları gibi çeşitli toplumsal olguların bir yansıması” olduğu görülmüştür. Göçle birlikte ortaya çıkan bu evlilik çeşitlerinin hem bireysel, hem de toplumsal neden ve sonuçları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Örneğin; dil problemi olan mülteciler bir Türk ile evlendiğinde, Türkçeyi öğrenene kadar iletişimini

beden dili ile gerçekleştirmektedir. Ayrıca Türklerle evlenen çoğu mültecinin nüfus kaydı yoktur; bu durum da onların gelecekleriyle ilgili endişelerini artırıcı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türklerle yaptıkları evlilik sayesinde maddi olarak iyi bir yaşama kavuşma hayali kuran mülteci kadınlar, ne kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmekte, ne de kendisinden beklenti içinde olan ailelerine yardım edebilmektedirler. Dolayısıyla evlilikler onlar için hayal kırıklığı ile sonuçlanmaktadır. Hatta evlendiklerinde karşılaştıkları birçok problem vardır. Bu problemlerden biri, evlendikleri kişilerin yaşça kendilerinden oldukça büyük olması ve birçoğunun ikinci eş olarak yeni evine girmesidir. Eş oldukları adamın, adamın ilk eşinin, varsa ilk eşten çocuklarının sorumluluğunun altına giren bu kadınlar, yer yer şiddete de maruz kalmaktadırlar. Kendilerine barınacak yer bulup temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaptıkları evliliklerle, sağlam olmayan psikolojileri daha da bozulmuştur.

Çalışmanın en temel hipotezi ise Suriyeli mülteci kadınlarla yapılan bu evliliklerin gerçek evlilik olmadığıdır. Nitekim bu evlilikler, yoldan geçen iki kişi şahitliğinde ve erkeğin ilk eşinin rızası olmadan, hatta bazen habersiz olarak yapılmaktadır. 1924 tarihinden itibaren Türk Medeni Kanunu gereği Türklerde tek eşlilik meşru iken Suriye savaşı sonrası Türklerin Suriyeli mülteci kadınlarla yaptıkları bu evlilikler, Türklerin sosyal kodlarında değişikliğe ve çok eşliliğin meşrulaştırılmasına da neden olmuş ve olmaktadır. Suriyelilerle yapılan söz konusu bu evliliklerden önce de Türklerde “kuma” olayı vardır; ancak bu örneklere nadiren rastlanmakta ve evliliğin gerçekleşme hızı da bu kadar çabuk olmamaktadır.

Saha çalışmasında yapılan görüşmelerde “M. ŞİHTİBİZ” adlı kadın şöyle demiştir:

“Kimliğim yok. Suriye’de iken evliydim. Kocam öldü. Babam ve annemle Türkiye’ye göç ettik. Parasızdık. Babam ev sahibimize başlık parası beş bin lira karşılığı beni kuma olarak verdi.”

Bu ifadelerden anlaşılan, evliliğin birincil nedeninin ekonomik olduğudur. Bu evliliğe şahit olan kayınvalideye sorulduğunda ise, o, evliliğin nedeninin “kısmet” olduğunu ve Suriyeli kadınların da korunması gerektiğini söylemektedir. M. ŞİHTİBİZ ile yapılan görüşmede, onun için “Müslüman” olan Türk’le evlenmenin sorun olmadığı anlaşılmaktadır. Bu ifadeleri görüşme yaptığımız birçok Suriyeli kadın da dile getirmiştir.

Başka bir görüşmede ise psikolojik hastalığı olan bir Türk erkeğinin, Suriyeli İhvan MUNKAYS adlı kadınla para karşılığı evlendiği görülmüştür. Bu erkek daha önce bir evlilik yapmamıştır; ancak buna rağmen eşini bir süre sonra kovmuştur. Bu durum karşısında Suriyeli kadının bir yaptırımının olmayışı “evlilik” kurumunun saygınlığına da zarar vererek Türk kültür ve değerlerine uymamaktadır.

Görülen o ki, bu evliliklerin temel nedeni Suriye’deki kötü yaşam koşullarından kaçışın bir sonucu olarak barınma ve korunmadır. Bu kadınlar için erkeğin yaşı, fiziksel görünümü, medeni durumunu önemsenmemektedir. Çünkü evlilikler “başlık parası” üzerine kuruludur. Diğer bir deyişle “pazarlık sonucu ticari bir düzenleme” olarak ortaya çıkmaktadır.

27.10.2017'deki Haber Günce'nin "*Bu Bir İnsan Kaçakçılığı, İnsanlık Suçudur.*" başlıklı haberine göre;

"Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Sema Ramazanoğlu, Denizli'de katalogla köy kahvehanelerinde Suriyeli kadınların satıldığı iddialarını yalanlayarak '*Bu bir insan kaçakçılığı, insanlık suçudur.*' demiştir."

27.01.2014 "*Kıranı Ödeyemiyorsan Kızını Ver*" başlıklı Milliyet gazetesindeki haber yazısında;

"Suriye'deki savaştan kaçan kadınlar, özellikle sınır kentlerinde Türkiyeli erkeklere ikinci ya da üçüncü eş olarak satılıyor. Kadınlar evlendikten sonra da huzura eremiyorlar. İkinci kadınla evlendikten sonra evlendiği kadını beğenmeyen ve 'O gitsin, bu gelsin.' diye üçüncü eş arayanların sayısı da oldukça çok."

Arap kadınların psikolojik durumu iyi değil. Çok eşlilik çok arttı. Kadınlar kaygılı, niye geldiler bunlar diyorlar, istemiyorlar. Evlilikten öte, pazar oluşmuş durumda. Urfa'da aleni bir şekilde bu işler para karşılığında yapılıyor." Mehveş EVİN, hatta 700 TL'ye fırlayan kirayı ödeyemeyen Suriyelilere, "*O zaman kızını ver.*" diyen ev sahiplerinin olduğunu bile söylüyor. "

Bu haberlere göre; Suriye'deki savaştan kaçıp Türkiye'ye gelen kadınların Türkiyeli erkeklere ikinci ya da üçüncü eş olarak satıldığı anlaşılmaktadır. Anlatılanlara göre, evliliği tek kurtuluş yolu olarak gören kadınlar, evli erkeklerle başlık parası için evlenmek zorunda kalmaktadır. Bu durumun özellikle Suriye sınırındaki kentlerde normal karşılanmaya başlandığı ifade edilmektedir. Ancak Denizli'de de durum farklı değildir. Yapılan saha araştırmaları göstermektedir ki, N. MUHAMMET, Z.AUSSO ve A. EL YETİM de para karşılığı Türk erkekleriyle evlendirilmiştir. Ev sahibinin kirasını ödeyemeyen Suriyeli aileden, kira yerine kızını çok rahat bir şekilde isteyip ikinci eş olarak alan Denizlili bir ailenin komşusu da A. ÖZYAPICILAR'dır.

Türk erkekleri, Suriyeli kadınlarla imam nikâhı kıyarak evlenmeyi "Onları kurtardık." şeklinde meşrulaştırmaya çalışsalar da savaş mağduru bu kadınlar, mal olarak takas edilmektedir. Aslında kadın bu noktada "Yok" hükmünde sayılmaktadır.

21.12.2017'deki Haber Vitriini Asayiş Haberlerinde "Suriyeli Kadınlar Sitesindeki Skandal İfadeler" başlıklı yazıda "ikinci eş olacak ve alacak" olanların nasıl meşrulaştırılmaya çalışıldığı ve sitenin bu nedenle kapatıldığı anlatılmaktadır. Haber yazısı şöyledir:

"Büyük tepki toplayan ikinci eş sitesinin kapatılmasının ardından, aynı sitenin 'Second Wife' veya 'Suriyeli Kadınlar' adı altında varlığını sürdürdüğü belirlendi. Özellikle 'Suriyeli Kadınlar' sitesindeki skandal ifadeler dikkat çekiyor. Deutsche Welle'nin haberine göre, 'ikinci eş arayanlar' sloganıyla faaliyete geçen internet sitesine erişimin engellenmesinin ardından ikinci eş siteleri benzer adreslerle varlığını devam ettiriyor. 'Suriyeli Kadınlar' adlı internet sitesi onlardan sadece ikisidir. Bu sitedeki bir haber de şöyledir: '*Suriyeli kadınlar da bizim kadınlarımız gibi narin varlıklardır. Ülkemizde Suriyeli kadınlar ile evlenmek isteyen genç nüfusun artması gibi, evli erkeklerin de Suriyeli kadınlar ile birlikte olma isteği arttı. Üstelik Suriyeli*

kadınlar resmi nikâh şartı koymadıkları için, erkekler onlar ile de bir ev kurarak yaşamaya başlayabilmektedir.”

Milliyet gazetesinde yazan Mehveş EVİN; Suriye’den Türkiye’ye gelen mültecilerle ilgili bir yazı dizisi hazırlamıştır ve bu yazı dizisinin ilk bölümünde, Türkiye vatandaşlarıyla evlendirilen Suriyeli kadınları şöyle anlatmıştır:

“Her savaşta olduğu gibi, bu savaşın da en büyük mağdurları kadınlar ve çocuklar. İnşaatlarda, depolarda hatta ahırda yaşayan birçok insanın içinde bulunduğu duruma ‘Buna da şükür’ dense de durum giderek içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. EVİN, Hatay’a geldiği ilk günden itibaren, kadın-erkek herkesten Suriyeli kadınların çok bakımlı olduğunu, Türkiyeli kadınların ise bu kadınlara kocalarını kaptracağı stresi yaşadıklarını söylüyor. Bölgede Suriyeli gelinler, savaştan önce de talep görüyordu; ancak savaştan bu yana ikinci, üçüncü eş olarak Suriyeli kadınlarla imam nikâhı yapanların sayısının arttığı bir gerçektir. Özellikle Hatay, Urfa ve Kilis, Suriyeli kumaların çok olduğu iller arasında. Hatay-Reyhanlı’nın yarısının Suriyeli ikinci, üçüncü eşi olduğu iddia ediliyor. Bu konuyla ilgili EVİN, bir kamu görevlisinin söylediklerini şöyle anlatıyor: ‘Suriyeliler için 3-4 kadınla evlilik normal. Reyhanlı’da da tek tük vardı. Ama savaşla patladı. Kumaya itiraz eden kadın, dayak yiyor. Zaten ayrılrsa ne yapacak? Eskiden kayınvalide baskısı vardı, şimdi kuma baskısı var.’”

‘Çeyiz-takı istemiyorlar

“Mehveş Evin, Türkiyeli erkeklerin Suriyeli kadınlarla evliliğe heveslenmesinin nedeninin, düğünün ‘az masraflı’ olması olduğunu belirtiyor. Farklı kaynakların aktardığına göre, iki yıl önce 10 bin TL olan başlık parası, şimdilerde 1000-2000 TL arasında. Anlatılana göre, başlık parası kadının yaşına veya güzelliğine göre değişiyor. Ancak bu durum, çocuk gelinlerin sayısının artması anlamına da geliyor. Sağlık görevlisi H.G şunları söylüyor: “Suriye’den gelen kadınlar, 14-15 gibi çok genç yaşta evlenip anne oluyor. Türk erkeklerinin masrafsız bir şekilde Suriyeli kızlarla evlenebiliyor olması, akla cinsel istismarı getiriyor. Sonuçta Suriyelilerin ne çeyiz, ne eşya, ne de takı talepleri var. Yani her şekilde Suriyeli kızlarla evlilik yapmak buradaki insanların işine geliyor. İlk eş olarak da, imam nikâhlı ikinci-üçüncü eş olarak da Suriyeliler tercih ediliyor.”

Kendi çalıştığı köyün muhtarının oğlunun da bu şekilde evlendiğini anlatan H.G, “Maddi durumu iyi olan da olmayan da bir şekilde ikinci hanım istiyor. Adam gidip getiriyor, topluma ‘Bu benim ikinci hanımım’ diye tanıtıyor. İlk eşler de, genelde eğitimi ve sosyal güvencesi olmadığı için sesini çıkaramıyor.” demiştir.

‘Paran yoksa kızını ver’

Mehveş EVİN’e göre, kumalık müessesesi hiç masum değil. Suriyeli kadınların çoğu, mağduriyetleri yüzünden evlendiriliyor. Savaştan kaçan ailelerin maddi durumu çok kötü; ne evleri var, ne de işleri. Aileler, kızlarının “Başına bir şey gelecek.” endişesiyle Türkiyeli erkeklere “evet” demeyi tercih ediyor.”

Türk kadınları ise Suriyeli kumaları gerek ekonomik gerek sosyal nedenlerle ikinci eş olarak kabul etmektedirler. Dolayısıyla kadın, kocasıyla birlikte edindiği ekonomik koşulları ikinci bir kadınla paylaşmak zorunda kalmaktadır. Bu durum hem sosyal hem ekonomik yönden “ötekileştirme”yi ortaya çıkarmaktadır.

Çok eşli, çok karılı evlilikler aslında toplumdaki zenginliğe bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik refah, erkek tarafında gelişen bir çekişmeyi, rekabeti oluşturmaktadır. Türkiye’de çok karılık gerilemeye başlamışken kırsal kesimde çeşitli nedenlerle ve özellikle mültecilerin gelişile birlikte artmaya başlamıştır. Diğer taraftan ekonomik gelişme ve modernleşme; sosyalleşmenin bir parçası olarak kadınları eşitlikçi yaparken, ideal tip olan tek eşliliği yüceltmekte ve kadınları çok karılılığa karşı mücadele etme noktasında bilinçlendirmektedir. Ancak son zamanlarda sayısı oldukça artan bu evlilik tipleri, çok karılılığı tekrar benimsetmeye yöneliktir. Nitekim Suriye’den gelen evli adamların birden fazla karısı vardır ve bu kadınlarla yapılan evlilikler kayıt altına alınmaktadır. Beraberinde de çocukların kaydı biyolojik annelerinin üzerine olmaktadır. Türkiye’deki yasal düzenleme ise Suriye hükümeti ile aynı değilken; Türkiye’de ikinci eşler meşru nikâh temeli ile değil; imam nikâhıyla alınmaktadır. Çocuklar ise ilk eşin üzerine kaydedilmektedir. Bu da ikinci kadının yasal haklarını elinden almak demektir ve kadınlar arasında mağduriyet doğurmaktadır (YILMAZ, s. 1685-1704).

Türkiye’de Suriyeli kadınlarla yapılan evlilikler sonucunda; bu evlilikleri yapan hem Türkler hem Suriyeliler “çok karılılık” olgusunun yeniden inşa edilmesine yol açmaktadır. Bu olgu; Türk kadınlarını “ötekileştirirken”, evlilikte resmi nikâhlı olmayan Suriyeli kadını da toplum ötekileştirilmektedir. Böylece “ötekileşme” her iki tarafı da yıpratın sosyal bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Denizli’de kayıtlı olmayan ya da bilinmeyen çok sayıda kuma da vardır. Yapılan saha araştırmalarında; E. ALUŞ, A.EL HAMİD, M. AHMED, Necma KALEF’in kuma olduğu ve içinde buldukları koşullarda birçok sorun yaşadıkları da görülmüştür. Nitekim çok karılı evlilikler, iki ya da daha fazla kadın arasında gerilimli bir ilişkiye zemin hazırlamaktadır. Aynı zamanda birden fazla eşe sahip adam da zamanla eşler arası idare edici bir karaktere bürünmektedir.

08.03.2011 tarihli “*Kocanı Sakın Kızdırma, Suriye’den Kadın Alır*” başlıklı Hürriyet Gazetesinin haberi ise şöyledir:

“Evliliklerdeki bu artış simsarların da ilgisini çekti. Suriye’nin Kamışlı, Haseki ve Amudi kentlerinde simsarlık yapanlar, açtıkları bürolarda 20-25 yaş grubu kadınlar için 10 bin TL, 25-30 yaş grubu kadınlar için 7 bin 500 TL, 30 ve üzeri için ise 5 bin TL talep ediyor. Simsarlar, aldıkları paranın yarısını Suriyeli gelinlere verdiklerini, gelinlerin de bu parayla çeyiz hazırladığını iddia ediyor. Simsarlara göre, Suriyeli kızlar da Türkiye’yi anavatanları ve Ortadoğu’nun Avrupası olarak gördüklerinden Türkiye’deki erkeklerin yaş ve özelliklerine bakmadan evlilik teklifini kabul ediyor. Suriye’den kuma getiren E.A. ise, ‘İkinci kez evlenmek, iki yıl öncesine kadar aklıma gelmemişti. Çocuklarım da büyümüşü. Bir arkadaşım Suriye’ye giderek ikinci eş edinince dikkatimi çekti. Nusaybin’de simsar aracılığıyla ikinci eş aldım. 10 bin TL’ye yakın masrafım oldu. Eski eşimle birlikte oturuyoruz. Proble-mim yok,” diye konuştu.”

17 Kasım 2014'teki "*Suriyeli Kuma Korkusu*" başlıklı İHA haberin yazısında Türk kadınlarının savaştan kaçarak gelen Suriyeli kadınlardan nasıl korktuğu anlatılmaktadır. Haber şöyledir:

"Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Adana Kadın Kolları Başkanı Av. Rukiye ÇİNKİLİÇ, Adana'daki Suriyeli sığınmacı sorununa dikkati çekerek, savaşın her zamanki gibi kadınları ve çocukları vurduğunu söyledi. Özellikle kente kayıt dışı gelip yerleşen sığınmacıların yoğun olduğu yoksul mahallelerde Türk kadınlarının Suriyeli kadınların kuma olarak gelmesinden korktuğunu belirten ÇİNKİLİÇ, 'Oldukça sıkıntılı bir süreç yaşanıyor.' dedi." (17 Kasım 2014-İha Haber) Bu durumun nedeni yoklukla mücadeledir. Nitekim haberin devamında Türk kadınlarında görülen endişe ve korkunun nedenleri üzerinde durulmaktadır. Ülkelerindeki iç savaştan kaçıp gelen yoksul Suriyelilerin yerleştiği kentin güneyindeki yoksul mahallelerinde, Suriyeliler nedeniyle Türk örf, adet ve geleneklerine, yaşam tarzına aykırı bir yaşam tarzı geliştiğini de aktaran ÇİNKİLİÇ, Türk kadınlarının Suriyeli kuma endişesi taşıdığına dikkati çekti. ÇİNKİLİÇ şöyle diyor: 'Özellikle güney mahallelerimizde ağırlıklı olmak üzere boydan elbiseler giyen, başını bağlayan, hatta peçe takan, yeri geldiğinde iç çamaşırını kullanmayan, temizlik koşullarına dikkat etmeyen, alet edevatı olmayan ve komşusuna rahatsızlık veren, belirli insan ilişkileri kurallarını bilmeyen insanlar da var. Borçlar ödenmiyor. Ev sahibi-kiracı ilişkilerinde sıkıntılar yaşanıyor. Özellikle kadınlar çok sıkıntılılar. Savaştan kaçtılar, ev sahiplerine kuma oldular. Suriye'deki savaştan kurtuldular, ancak Türkiye'de kuma hayatına mahkûm oldular. Mardin ve Urfa'da kuma olan Suriyeli kadınların sayısında artış yaşanıyor. Suriyelilerin ikinci, üçüncü eş olarak gelmesinden kaygılılar. Bu savaşın sonuçları ne yazık ki kadınlar ve çocuklar üzerinde ağır bir şekilde sonuç veriyor. Sıkıntılı bir süreç var. Bu sorunların çözülmesi için hükümet ve yerel yönetimler birlikte politika üretmelidir.'" Al Jazeera'ye konuşan Sosyolog Emine KONAK da bu kadınlarla ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır: "*Savaştan kaçıp buraya sığındılar ama yeni bir savaş veriyorlar.*" (31 Temmuz 2014-İha Haber).

Türk erkekleri, birinci ya da ikinci eş olarak dışardan aldığı bu kadınlara "dügün" yapmamaktadır. Dügün masrafından kurtulma da erkeğin gözünde bu evlilikleri sıradanlaştırmakta ve işine gelmediği durumlarda kadını boşamasını da kolaylaştırmaktadır. Çok karılılığa alışmış mülteci kadınların, önceden edindikleri davranış kalıplarını ve hayat tarzlarını farkında olmadan Türkiye'deki evliliklerine de taşımaları bu durumu da pekiştirmektedir. Nitekim saha çalışmaları bu kadınların Türklerle evlendiklerinde de genellikle evden dışarı çıkmadığını ve kocası işten gelene kadar evde yalnız kaldığını göstermiştir. Bu kadınlar bir bakıma; toplumdaki kendilerini soyutlamakta ve sadece eşleri için varılmaktadır.

16.06.2015 tarihli "*Suriyeli Kadınları 2000 Liraya Kuma Olarak Satıyorlar*" başlıklı KARAR Gazetesinin yazısında;

"Mazlumder'in araştırmasına göre sığınmacı kadınlar maruz kaldıkları rutin baskılar ve tecrit edilmiş bir yaşam sürmeleri nedeniyle ruh ve sinir hastalıklarına yakalanma riski taşıyor." "Mazlumder Kadın Çalışmaları Grubu'ndan Selma Köroğlu, Suriyeli kumaların genellikle kendisinden yaşça çok büyük olan eşi haricinde,

birinci eş ve varsa diğer kumaların da baskısı altında yaşamak zorunda olduğunu söyleyerek ‘Evdan kaçanlar ya da intihar edenler oluyor’ diyor.”“Sınırın kapatılmasından sonra Suriye’den küçük yaşta kızları ve kadınları kuma olarak satan komisyoncular da türemiş durumda. Suriyeli kadınlarla evlenmek isteyenlere 250-500 lira arası komisyon karşılığı aracılık yapıyorlar. Ailelere de ortalama 2 bin ile 5 bin lira arası başlık parası veriliyor.”

Denizli’de yapılan saha çalışmasında on yedi yaşında ve kuma olan R. ABYAD’ın eşinden şiddet gördüğü tespit edilmiştir. Komşuları onun düğünsüz, başlık parasıyla eve getirildiğini, daha bir senelik gelin olduğunu, zaman zaman ruhsal problemler yaşadığını dile getirmişlerdir. Komşularından Ayşe GÜNEŞ, ikinci kadın olan R. ABYAD’ın zaman zaman bahçede saatlerce ağladığına ve kendi kendine konuştuğuna şahit olduğunu söylemiştir.

16 Mart 2016 “Suriyelilere Tehdit” başlıklı Hürriyet Gazetesinin haber yazısı ise şöyledir:

“Hafta sonu Adana-Mersin taraflarıdaydım. Mersin’de karşılaştığım bir kadın-doğum uzmanı ağzımı açıkta bırakan şeyler anlattı. En sık yaptığı işlemler, kürtaj ve kızlık zarı dikmekmiş. Ve sıkı durun, bunların çoğunu yaptırınlar da Suriyelilermiş. Türk erkeklerinin yeni gözdeleleri Suriyeli kadınlar olmuş çünkü. “Türk kadınlarına rahat yok, gitti Ruslar geldi Suriyeliler. Suriyelilerin bakımlarına, iç giyimlerine ve makyajlarına çok dikkat etmeleri rekabet ortamını kızıştırıyor. Eşlerini Suriyeli gelinler yüzünden terk eden erkeklerin sayısı artmış. Bir de tabii köle gibi fuhuşa zorlanan Suriyeliler var. O daha da berbat bir konuya götürüyor bizi, kadın ticaretine. Savaştan kaçıp gelen kadınlar bile adamların metresi, ikinci hatta üçüncü karısı oluyor, kimileri de gecelik üç kuruşa satılıyor! Ve biz hâlâ kadın haklarından, misafirperverlikten bahsediyoruz. Yazıklar olsun.”

Görülen o ki, bu haber yazısı da Suriyeli kadınların da kimliklerini cinsellikleriyle ortaya koyduğunu ve bu yolla varlıklarını sürdürmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Suriyeli kadın ikinci eş olmayı baştan kabul etmektedir. Dolayısıyla erkek, ilk eşini suçlayarak yaptığı evliliğin gerekçelerini hazırlamaktadır. Öyle ki, ilk eş olan kadın kocasına karşı sorumluluklarını ve kocasının beklentilerini yerine getirmediği için cezalandırılmış ve kumayla karşı karşıya kalmıştır. Erkeğin ilk eşe karşı uyguladığı bu psikolojik baskı da kadının nasıl “ötekileştirildiğini” göstermeye yeterlidir.

SONUÇ

Suriyeli mültecilerin konu edildiği gazete haberleri içinde mülteci kadınlarla ilgili “kuma” haberleri; bize savaşın ve göçün sonuçlarını çocuklarla birlikte en acı biçimde yaşayanların kadınlar olduğunu göstermiştir. Diğer yandan, kumalık ya da para karşılığı evlilik de, mülteci kadınları ilgilendiren haberler olduğu kadar Türk kadınlarının da mağduriyetini gösteren haberler olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriyeli kadınların Türkiye’de yaptıkları evlilikleri ele alan çok sayıda haber olmasına rağmen “kumalık ya da para karşılığı evlenme” çarpıcı başlıklar üzerine yoğunlaştık. Nitekim Suriyeli bir kadınla evlenen Türk erkeğinin ilk eşlerinin de yaşadığı mağduriyet; “ötekileşme” olgusuyla iç içedir. Kadınların para karşılığı ikinci, üçüncü, dördüncü eş olarak evlendiklerine (ve bunu ailelerini kurtarmak adına kendi rızalarıyla yaptıklarına) dair haberler

de birçok gazetede vardır. Bu haberlerde Suriyeli kadınların Türkiye'yi Avrupa gibi gördüğü ve bu nedenle evliliği daha iyi bir yaşam için kendilerinin istedikleri, onlar için evliliğin bir kurtuluş olduğu, Türk erkekleri için Suriyeli bir kadın almanın maliyetinin ucuzluğu ve tüm bu durumların aksine zorla ya da yalanla “kuma” olan kadınların sorunlarının ele alındığı görülmüştür. Gazete haberlerinden çıkarılacak genel çıkarım ise kumalığın bir çeşit “şiddet” çeşidi ve beraberinde “insanlık yitimi” olduğudur.

Yapılan saha çalışmalarında da Türkiye’de mülteci kadınları ikinci eş olarak alan bu erkeklerin, Türkiye standartlarında ekonomik durumlarının iyi olmadığı görülmüştür. Ancak, Suriyeli kadınlara göre Türk erkekleri onların beklentilerini karşılayacak durumdadır. Diğer taraftan mülteci kadınlar, Türk erkeklerin evli olduklarını gizleyerek kendileriyle evlendiklerini ve sonrasında da yalan söyledikleri ortaya çıksa da artık durumu düzeltmek için geç kalındığını söylemişlerdir. Suriyeli kumadan haberi olmayan ilk eş de gizli yapılan bu evliliği öğrendikten sonra verdiği tepkiler sonucu şiddete maruz kalmakta ve istemeyerek de olsa kumasını kabul etmektedir. Bu dayatmanın kabulünün temel nedeni ise sosyo-ekonomik olarak güçsüz olan kadının, “kuma” olayından sonra eşinden boşanamamasıdır. Zamanla da Suriyeli kumasıyla rekabete giren bu kadın; güzel ve bakımlı olması gerektiğine inanmaktadır. Ayrıca bu evlilikleri gören diğer eşli erkekler de eşleriyle yaşadıkları her sorunda “*Suriye’den kuma getiririm.*” diyerek eşlerini tehdit etmektedirler. Bütün bu psikolojik uygulamalar ve söylemler, ilk kadını erkek nazarında “ötekileştirmek”tedir.

ÖNERİLER

1. Türkler de Suriyeliler de İslam toplumlarıdır. Bir erkeğin iki ve daha fazla eşle evlilik yapabildiği evlilik çeşitleri, bu toplumlar tarafından İslam dininin etkisiyle kanıksanmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de Nisâ Suresi’nde geçen “*Adil hareket etmeye ne kadar uğraşırsanız, kadınlar arasında eşitlik yapamazsınız, bari bir tarafa kalben tamamen meylettirmeyin ki, öbürünü askıdaymış gibi bırakmış olmayasınız.*” ifadeye bakıldığında ise birden fazla eş söz konusu olduğunda adaleti sağlamanın zorluğundan bahsedilmektedir. Yine Nisâ Suresi’nin 3. Ayetinde “*Şayet aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane “kadın” almalısınız.*” demektedir. Nisa Suresi 129. ayetinde de “*Kadınlar arasında adalet (ve eşitlik) icra etmenize-göstermenize, ne kadar hırs gösterseniz (gayret etseniz) asla güç yetiremezsiniz...*” Bu ayet-i kerimeler kesin olarak göstermektedir ki, İslamiyet’in erkeklere öngördüğü evlilik tek evliliktir. İslamiyet tek evliliği tavsiye ettiği halde bazı şartların oluşması durumunda, birden fazla evliliğe izin vermiştir. İslamiyet bir kadının aynı anda bir erkekten fazlasıyla evlenmesini (çok kocalılığı) yasaklamıştır. İslam’a göre erkekler için de “tek evlilik” esastır. Görülen o ki, Kur’an çok karılı olmayı sınırlı olmak üzere izin verirken diğer yandan güç koşullara sokmaktadır. Nitekim İslam’da nikâhın üç şartı vardır. Bunlar; eşlerin rızası, nikâhın şahitler huzurunda kıyılması ve akit, yani her iki tarafı ve doğacak çocukların haklarını garanti altına alan sözleşmedir (SİDDİKOĞLU: İslam’da Tek Eşlilik ve Nikâhın Şartları, 2010). Bu bağlamda değerlendirildiğinde adil ve dürüst bir bakış açısına sahip olacak erkeğin çok eşliliği yürütmesi zor görünmektedir.

İslam’da evlilik için nikâh akdi esastır. Bu akit, aleni ve kamuya ilan edilmek suretiyle, şahitler huzurunda yapılır. Danışıklı şahitler huzurunda yapılsa bile, resmi tescil ve ilan olmadığı sürece yapılacak nikâh akitlerini şüpheyle karşılamak gerekmektedir. Bu gibi durumlarda mağdur edilen kadın olduğundan kadının hak ve hukukunu korumak için mutlaka bağlayıcılığı ve

yaptırımı olan bir “nikâh akdi” ile evliliğin yapılması gerekir (Kırbaçoğlu 2017, 219).

İslam toplumlarında rejimin nikâhı diyerek “imam nikâhı” nı meşrulaştırmaya çalışanların, iki kişiyi şahit tutarak toplumdaki gizli saklı yaptığı bu nikâhların, İslam’ın nikâhı anlayışı ile uzaktan yakından alâkası yoktur. Bu nedenle bu evlilik çeşitlerinin İslam açısından geçerliliği tartışılmalıdır. Toplum bu konuda bilinçlendirilmelidir. Nitekim Kur’an’ın tavsiyesi de tek eşliliğdir. Savaşlar vb. sebeplerle kadın-erkek nüfusu bozulduğunda bir ruhsat olarak dörde kadar evlilik kabul edilmiştir. Bu durumlara da sosyolojik olarak toplumun hazır olması gerekir.

2. İlk Güneydoğu Anadolu’da başlayan Kilis, Antep, Hatay, Urfa ve sonrasında diğer bölgelerde de artan Suriyeli kadınların Türk erkeklerle evlenmesi durumu; Türk aile yapısını olumsuz etkilemekte ve etkilemeye de devam edecek gibi görünmektedir. Toplumda varolan kuma olayı ile birlikte boşanma oranları da artmıştır. Bu nedenle her iki toplum bireylerine yönelik sivil toplum örgütlerince bilgilendirmeler yapılmalıdır.

Öyle ki, evli erkeklerin namuslarını, kendi eşleri ve cariyeleri dışındaki kadınlarla cinsi münasebette bulunmaktan korumaları; kadın erkek bütün müminlerin iffetlerini muhafaza etmeleri (70/el-Maâric, 29-30) ve (33/el-Ahzâb) surelerinde çok açık geçmektedir. Çağımızda küreselleşme adı altında yayılmak istenen birtakım ahlâksızlıklardan payını giderek daha fazla almaya başlayan İslam toplumlarında en önemli mesele de bu nedenle “sadakat” meselesi olmaktadır. (Kırbaçoğlu 2017, 118-200) Görülen o ki, din ve ahlâk eğitiminin içeriksizleştirilmesi de çok eşliliğe zemin hazırlamaktadır. Ayrıca eşcinsel çok eşlilik ve grup evliliği de çok eşlilik kapsamına girmesine rağmen Türk toplumunda diğer durumlara çok fazla rastlanmadığından, çok eşlilik terimi genellikle çok karıllık yerine kullanılmaktadır. Çok karıllık da yaygın olarak iki eşlilik (bigami) biçiminde yaşanmaktadır. Türk toplumunun aile yapısı tek eşlilik temelleri üzerine kurulmuş olmasına karşın, eşler ve yaşandığı çevre tarafından da yadırganmadan makul görülen çok eşliliğe hatırı sayılır sıklıkta rastlanmaktadır. Ortak bir eşe sahip olan kadınlar için bir tanımlama bile yapılarak bu kadınların birbirlerine karşı durumlarına “kuma” adı verilmektedir. Çoğunlukla kırsal kesimde görülen “kuma” kavramı ve “çok eşlilik” şehirlerde de diğer bir boyutuyla “metres hayatı” adı altında yaşanmaktadır. Çok eşliliğin nedenleri arasında ise toplumların kültürel, dinsel, demografik, ekonomik ve sosyal faktörleri bulunmaktadır. Kadın nüfusun erkeklerden fazla olması, aşiretlerde genişleme, tarım toplumlarında da işgücü ihtiyacını karşılama amacı, töre gereği erkek kardeşin ölümü sonrasında onun eşi ya da eşleriyle evlenilmesi, eşin çocuk doğuramaması ya da erkek çocuk doğurmamış olması çok eşliliğin nedenleri arasında yer almaktadır. Çok eşliliğin benimsendiği kültürlerde ise insanlara erken yaşlardan itibaren bu koşullandırma yapılmaktadır. Konunun psikolojik boyutunda ise, erkekler cinsel dürtüleri ve birden çok kadınla tatmin olma istekleri doğrultusunda çok eşliliği seçebiliyorlar ya da duygusal ilişkilerini sürdürdükleri eşlerinin yanı sıra cinsel istekleri için daha genç biriyle birlikte olmak istiyorlar ya da eşlerini kendilerine ait bir parça gibi görerek başka birine ihtiyaç duyabiliyorlar. Aldatmada erkeğin eşi dışındaki partneriyle arasında bir sorumluluk bağı bulunmazken, çok eşlilikte erkeğin tüm eşlerine karşı maddi ve manevi bir sorumluluğu vardır. Böyle bir durumda ise kadınına eşitlik ve yasal güvence sağlayamayan, çocuklarını cinsel istismardan koruyamayan bir ülkenin uygar ve saygın olmasından bahsetmek de mümkün değildir. Bu nedenle TV, radyo, internet vb. her türlü yayın aracında çok eşliliği özendirici programların aksine evliliklerle ilgili şifa verici ve iyileştirici

faaliyetler ortaya konmalıdır.

3. Savaştan kaçan insanların gece gündüz demeden yabancı bir ülkeye göç etmesi, korku, heyecan, stres yaşaması, uykusuz kalması, yatacak yer bulamaması, çevresinde tanıdığı olmayan, belli koşullarda gittiği ülkenin dilini bilmeyen, kültürünü bilmeyen, alışkanlıklarını bilmeyen, adalet hakları kısıtlanmış, her türlü çalışma ve sosyal güvenlik hakları olmayan aile ilişkileri bozulmuş, mekânsız, yurtsuz, işsiz, bakımsız dolayısıyla mutsuz bu insanlar, gereksinim gurubudur. Bu nedenlerden dolayı bu insanlara sosyal hizmet ve rehberlik çalışmalarının uygulamalarının artırılması gereklidir.

4. Mültecilerin fiziksel ve ruhsal durumlarına yönelik destek programları oluşturulurken mültecilere yönelik yerleştirme politikaları da oluşturulmalıdır.

5. Kur'an'da kadın ve erkeğin evlenme yaşı konusunda açık bir ifade yoktur. Ancak bu durumun sorumluluk alacak yaşta olmayan, henüz oyun çağında olan çocuklarla evlilikleri meşrulaştırılmaz. (Kırbaçoğlu 2017, 219) Genç kızlar bu nedenle şiddetle karşı karşıyadır. Eğitim seviyeleri de çok düşüktür. Erken yaşta yapılan evlilikler beraberinde gebelik ve çocuğu da getirmektedir. Kaldıramayacakları sorumluluklarla karşı karşıya kalan bu kadınların sosyal hayatlarının da olmayışı psikolojilerini bozmaktadır.

Bu nedenle; insan haklarını ve kadınların temel haklarını ihlal eden, Türkiye Cumhuriyeti kuruluş kanunlarını kadınlar açısından teminatsız bırakan, Anayasa Mahkemesi'nin *"Birlikte yaşama hukuk düzenince cezalandırılmazken imam nikâhının suç olması, kişilerin özel ve aile hayatlarına saygı gösterilmesi hakkı ile din ve vicdan özgürlüğüne sınırlama getirmektedir"* vahim kararından sonra, 18 yaş altı çocukların bir nikâh töreni ile gayriresmi evlendirilmelerini engellemek üzere yeni bir çalışmanın acilen yapılması gerekmektedir. Çocuk yaştakilerin cinsel istismarının önüne geçecek son engeli de kaldırmış olması nedeniyle, neredeyse her üç evlilikten birinin çocuk evliliği olduğu ülkemizde, çocuk yaşta evliliklerin daha da artmasını önlemek ve çok eşliliğin önüne geçmenin bir yolunun bulunması gerekmektedir. Ayrıca sivil toplum örgütleri de mültecilere yönelik olarak aile içi şiddet, barınma ve işsizlik sorunu, madde bağımlılığı, çocuk istismarı vb. sorunlarına çözüm odaklı sistemli hizmetler verilmelidir. Kadınlarla ilgili sağlıklı çalışmaların yapılabilmesi için de detaylı bilgilere ulaşmak gerekmektedir. Kadınların maruz kaldıkları tüm olası suiistimallerin engellenmesi; evlere ziyaretlerle mümkün olabilecektir.

6. Kadınların üreme sağlığı da dâhil birçok sağlık kontrolünden geçmeleri gerekmektedir. Bu insanlara sağlık hizmetleri noktasında özel danışmanlıklar verilmelidir.

7. Kadınların sosyal ve ekonomik gelişiminin desteklenmesi gerekmektedir. Bu desteklerin sağlıklı gerçekleşebilmesi için de öncelikle Suriyeli mültecilere dil hizmetlerinin artırılması esastır.

8. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramı da "Güvenlik İhtiyacı" nı karşılama gayreti içinde olan bu insanlar kendilerini güvenli hissetme adına yaptıkları bu evliliklerde mutlu olduklarını söylüyorlar. Ancak kadınlar açısından bakıldığında psikolojik olarak pek çok olumsuz etkileri ve sonuçları olan çok eşlilikte avantajlı taraf olarak görülen erkeğin de durumu çok iyi değildir. Başlangıçta cinsel dürtülerle cazip gelen birden fazla eşin beraberinde getirdiği sorumluluklar ve bun-

lara bağlı olarak zaman içinde yaşanan sorunlar erkeğin de psikolojisini olumsuz etkilemektedir. Toplumsal olarak “ikinci eş” ya da “kuma” olgusu ele alınırken kadın kadar erkeğin üzerinde de çalışılması gerekmektedir. Nitekim erkeği bu evliliklere hazırlayan toplumsal normların zemini ve beraberinde toplumsal kabuller tartışılmalıdır. İktisadi açıdan erkeğe bakıldığında da erkeğin bakmakla yükümlü olduğu kadın ve beraberinde çocuk sayısının çoğalması, aslında erkeğin zamanla fakirleşmesine ve güçsüzleşmesine yol açmaktadır.

Son olarak; “göç ve göçmenlik” bir ülkenin bütün toplumsal kurumlarının ortaklaşa problemi. Hatta bu problem; dünyada savaşlar devam ettiği sürece hep olacaktır. Bu nedenle çalışmanın sonucunda diyebiliriz ki; bugün Suriyeli mültecilerle yaşanan özelde “kuma” ya da “ikinci eş” sorunu, genelde sosyo-kültürel kodların değişimi; yarın başka milletlerle de karşı karşıya kalılabilecek bir sorun olarak durmaktadır. Türk toplumunun bu göçlerin sonuçlarından önce toplumsal yapısını korumaya çalışması, Türk ailelerini ve gençlerini bilinçlendirmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AKKAŞ, İbrahim. **Suriyeliler: Sınır Ötesindeki Yaşam Mücadeleleri**, 2015, Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi SBE Dergisi.
- DOĞANAY, Ülkü; KENEŞ, Hatice Çoban, “**Yazılı Basında Suriyeli ‘Mülteciler’**: Ayrımcı Söylemlerin Rasyonel ve Duygusal Gereçlerinin İnşası”, Mülkiye Dergisi. 40 (1), 2016.
- EFE, İbrahim. **Türk Basınında Suriyeli Sığınmacılar**, SETA, 2015, İstanbul.
- EVİN, Mehveş. “**Suriye’den Türkiye’ye Gelen Mültecilerle İlgili Hazırladığı Yazı Dizisi**” Milliyet Gazetesi.
- SÜDAŞ, İlkay; MUTLUER, Mustafa. **Daha iyi Bir Hayata Doğru: “Yaşam Biçimi Göçü”**, Ege Coğrafya Dergisi, 19/1(2010), İzmir, 31-47.
- YILMAZ, Abdurrahman. “**Uluslararası Göç Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri**”, Turkish States, 9/2 Winter 2014, ss. 1685-1704, Ankara.
- YILDIRIM, Ayşe. **Sınır ötesi Evlilikler ve Sınır Çokkarınlığı “İthal Kumalar”**, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Doktora Tezi.
- **Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar**, 2014, AFAD Raporları.
- KIRBAŞOĞLU, Hayri. **Ahir Zaman İlmihali**, OTTO, 2017, Ankara.
- SİDDİKOĞLU, M. Günay. **İslam’da Tek Eşlilik ve Nikâhın Şartları**, Ortadoğu, 2010.
- “**Bu Bir İnsan Kaçakçılığı, İnsanlık Suçudur.**”: 27.10. 2017, Haber Günce.
- “**Denizli’de Suriyeli Sayısı Belli Oldu**”; “**Suriye Uyruklu Denizli’ye Gelmek İçin de Sırada Bekliyor.**” Başlıklı haber yazısı: 06.10.2017- Pamukkale Haber.
- “**Savaştan Kaçıp Buraya Sığındılar; ama Yeni Bir Savaş Veriyorlar**” Başlıklı haber yazısı. 31 Tem 2014- GAP Haberleri.

- “**Suriyeli Kuma Korkusu**” Başlıklı haber yazısı: 17 Kasım 2014-İha Haber.
- “**Suriyeliler Tehdit**” Başlıklı haber yazısı: 16 Mart 2016-Hürriyet Gazetesi.
- “**Suriyeli Kadınlarla Yapılan Bir Röportaj**”: 06 Aralık 2011-Silopi-BİA Haber Merkezi.
- “**Kocanı Sakın Kızdırma, Suriye’den Kadın Alır.**” Başlıklı haber yazısı: 08.03.2011- Hürriyet. (hurriyet.com.tr; sozcu.com.tr.)
- “**Kıranı Ödeyemiyorsan, Kızını Ver.**” Başlıklı haber yazısı: 27 Ocak 2014- T24 Bağımsız İnternet Gazetesi.
- “**Suriyeli Kadınların ‘Kuma’ Dramı**” Başlıklı haber yazısı: 16.06.2015-Karar Gazetesi.
- “**Suriyeli Kadınlar Sitesindeki Skandal İfadeler**” Başlıklı haber yazısı: 21.12.2017-Haber Vitriini Asayış Haberleri.

KAYNAK KİŞİLER

- **Afet EL HAMİD**: 1991 doğumlu, Suriye, Denizli Kayhan, Ev hanımı.
- **Avşar EL YETİM**: 2000 doğumlu, Suriye, Denizli Pelitlibağ, Ev hanımı.
- **Batın MUNKAYS**: 1996 doğumlu, Suriye, Denizli Kayhan, Ev hanımı.
- **Emina ALUŞ**: 1987 doğumlu, Suriye, Denizli Sevindik, Ev hanımı.
- **İhvan MUNKAYS**: 1976 doğumlu, Suriye, Denizli, İstiklal, Ev hanımı.
- **Menar ŞİHTİBİZ**: 1993 doğumlu, Suriye, Denizli Akhan, Ev hanımı.
- **Mune AHMED**: 1976 doğumlu, Suriye, Denizli Akhan, Ev hanımı.
- **Necma KALEF**: 1999 doğumlu, Suriye, Denizli İstiklal, Ev hanımı.
- **Nüzhet MUHAMMED**: 1985 doğumlu, Suriye, Denizli Pelitlibağ, Ev hanımı.
- **Ruhsan ABYAD**: 2001 doğumlu, Suriye, Denizli Sevindik, Ev hanımı.
- **Zara AUSSO**: 1983 doğumlu, Suriye, Denizli Pelitlibağ, Ev hanımı.
- **Zeynep KARACA**: 1976 doğumlu, Denizli-Sevindik, Ev hanımı.
- **Ayşe GÜNEŞ**: 1979 doğumlu, Denizli Sevindik, Çocuk bakıcısı.
- **Emine ŞAĞBAN**: 1969 doğumlu, Denizli Kayhan, Ev hanımı.
- **Fatma ÇAKICI**: 1973 doğumlu, Denizli Akhan, Ev hanımı.
- **Ayşegül ÖZYAPICILAR**: 1983 doğumlu, Denizli Sevindik, Çiftçi.